

OM VILLFARELSER OCH FELTOLKNINGAR I ALKOHOLDEBATTEN

Alkoholdebatten i Finland är värdeladdad. En utbredd föreställning är att alkoholpolitiken i Norden är betydligt mera restriktiv än i övriga länder. Alkoholpolitiska forskningsresultat ignoreras av dem som förespråkar en liberalisering.

Text: Thomas Karlsson

Alkohol och alkoholpolitik är ett politiskt värdeladdat diskussionsämne i Norden. Delvis beror detta på alkoholens allt större roll i samhället, både som ett njutningsämne och socialt smörjmedel, men tyvärr också som ett kostsamt gissel för samhället. Särskilt i Finland är alkoholpolitik ett diskussionsämne som majoriteten av vuxna har en mycket bestämd åsikt om. Dels beror det på att 90 procent av vuxenbefolkningen är eller har varit alkoholkonsumenter och således har personliga erfarenheter av både av alkoholens positiva och negativa effekter. Trots att det blivit allt vanligare under det senaste årtiondet att testa t.ex. cannabis är skillnaden mellan alkohol och narkotika i detta hänseende fortfarande markant.

Inom den finländska rikspolitiken har alkohol traditionellt tillhört kategorin samvetsfrågor vilket innebär att partierna allt som oftast inte utövar gruppdisciplin när alkoholfrågor behandlas i riksdagen. I Finland är det inte heller ovanligt att politiker vädrar sina tankar om alkohol och alkoholpolitik i medierna till skillnad från många andra politiska tvisteämnen. I det senaste riksdagsvalet fanns även kandidater som explicit profilerade sig som förespråkare av en liberal alkoholpolitik och för 14 av dessa kandidater, samtliga borgerliga, bar denna strategi frukt (<http://www.tolkukateen.fi/>).

Ur demokratisynvinkel och för samhällsdebatten är en den fria alkoholdebatten önskvärd och bör absolut uppmuntras. Även vi i forskarsamfundet välkomnar en aktiv samhällsdebatt om alkoholfrågor, men tyvärr är debatten ur vår synvinkel sällan särskilt givande och ibland rentav fientligt inställd gentemot forskningsrön och forskarinlägg.

I offentligheten och speciellt i de sociala medierna stöter forskare som förespråkar en restriktiv alkoholpolitik ofta

på motstånd och stämplas som "blomsterhattstanter", "förmyndare" eller "förbudslagsivrare" samtidigt som de anklagas för att leva i sitt elfenbenstorn utan någon som helst kontakt med det verkliga livet. Den vanligaste villfarelsen som figurerar kring alkoholpolitik är troligtvis att den nordiska alkoholpolitiken baserar sig på en lång räckvidd av restriktioner och förmynderskap av enskilda individer medan alkohol i övriga Europa är tillgängligt *när som helst, var som helst och nästan helt gratis*. I följande granskar jag några villfarelser som förekommer i den finska alkoholdebatten och berör alkoholpolitik, alkoholkonsumtion och resenärers alkoholförsel.

I Italien minskade alkoholkonsumtionen när befolkningen flyttade från den vinkonsumerande landsbygden till den torrare stadsmiljön. I Finland å andra sidan har samma flyttrörelse haft den motsatta effekten då befolkningen flyttat från den torra landsbygden till den fuktiga stadsmiljön.

Alkoholpolitik

Det stämmer att alkoholpolitiken i Norden är strängare än i de flesta andra europeiska länder. Trots detta så har den nordiska alkoholpolitiken mestadels liberaliserats under de två senaste årtionden och tillgängligheten av alkoholdrycker har förbättrats avsevärt. Samtidigt som alkoholpolitiken i Norden har liberaliserats har den dominanta trenden i övriga Europa varit den diametralt motsatta. Allt fler

alkoholpolitiska begränsningar har införts för att bekämpa alkoholskador i Europa. Exempel på dessa är höjda åldersgränser i Danmark, striktare reglering av alkoholreklam i Frankrike, skärpta rattfyllerigränser i Irland och Skottland och höjda alkoholskatter i Storbritannien och Grekland, bara för att nämna några av de närmare 100 alkoholpolitiska begränsningar som efter millennieskiftet införts i olika delar av Europa.

En annan feltolkning som ofta görs i fråga om den nordiska alkoholpolitiken är att man ur felaktiga premisser jämför länders alkoholpolitik med varandra. Ett exempel på detta är då man jämför alkoholpolitiken och konsumtionsutvecklingen i Finland med Italiens och snabbt drar slutsatsen att den finska politiken är ineffektiv och misslyckad. Sådana jämförelser bör helst undvikas eftersom det är som att jämföra äpplen med päron. I själva verket har alkoholpolitiken i Finland blivit avsevärt liberalare under efterkrigstiden, medan alkoholpolitik i Italien är en tämligen ny företeelse som först under de senaste 20–30 åren börjat utvecklas.

Om vi granskar ländernas konsumtionsutveckling närmare så förklarar samma fenomen största delen av utvecklingen i Finland och Italien. Det förklarande fenomenet är i

på ett flertal olika sätt, vilket ökar risken för missförstånd. De flesta misstag sker när ojämförbara siffror jämförs med varandra. När dessa felaktiga resultat sedan sprids i media, bidrar det till att befästa en falsk verklighetsbild som i efterhand kan vara mycket svår att tillrättalägga.

Ett exempel där alkoholstatistik användes för att befrämja egna politiska ändamål var när Irans alkoholkonsumtionssiffror per alkoholkonsument användes för att bevisa att begränsningar av tillgängligheten resulterar i ökat supande. I det aktuella fallet hade Irans uppskattade totalkonsumtion, 1 liter per invånare över 15, år slagits ut på den alkoholkonsumerande delen av befolkningen (ca 4 %). Slutsatsen blev att den genomsnittliga alkoholkonsumtionen i Iran dricker mer än man gör i Ryssland och landet rankades på 19:e plats i statistiken över de mest konsumerande länderna i världen. En otrolig prestation av ett land där alkohol är förbjudet och som inte officiellt statistikför alkoholkonsumtion.

För de nordiska länderna är statistikföringen mer tillförlitlig än i Mellanöstern och ganska långt kan vi lita på att siffrorna ger en tillförlitlig bild av konsumtionsnivån. Av de tre monopolländerna har Finland den högsta konsumtionen. Som region har de nordiska länderna dock den lägsta alkoholkonsumtionen i Europa och även den striktaste alkoholpolitiken. Detta å sin sida stöder hypotesen att man med en strikt alkoholpolitik kan minska på konsumtionen och i slutändan även på alkoholskadorna.

Resenärers alkoholförsel

Gränshandel med alkohol och resenärers alkoholförsel är något av en nordisk kuriositet vars omfattning det flitigt debatteras om. Ett påstående som man ofta hör om alkoholförseln är att myndigheterna grovt underskattar mängden alkohol som förs in årligen av resenärer. Varje vecka förekommer kommentarer i offentligheten och sociala medier om hur fjärrmade forskarna är från det verkliga livet i sina estimat. Att uppmanas att komma "ner

till hamnen för att se det med egna ögon" hör till vardagen för många tjänstemän och forskare.

Jag vill dock påstå att forskarna har en tämligen korrekt uppfattning om hur mycket alkohol som årligen importerar. Den officiella statistiken baserar sig på en frågeundersökning, men det är inte fråga om något litet urval. På årsbasis görs över 26 000 telefonintervjuer med syfte att kartlägga resenärers alkoholköp och import. Det finns visserligen ett mörkertal som inte fångas av undersökningen, men trenduppgifterna är i alla fall pålitliga. Genom att samarbeta och jämföra uppgifter med tullen, polisen och estniska myndigheter kan man verifiera undersökningens resultat och få ytterligare bekräftelse av siffrornas korrekthet.

Hur omfattande är då alkoholförseln enligt officiella siffror och hur stor tycker kritikerna att den borde vara? Enligt de officiella uppskattningarna var införseln till Finland 1,9 liter ren alkohol per vuxen invånare år 2014, vilket motsvarar ca 17 % av den totala alkoholkonsumtionen. En otrolig underskattning säger kritikerna men vid närmare eftertanke så inser man att det är fråga om en enorm mängd alkohol. På årsbasis motsvarar alkoholförseln ca 170 Alko

Samtidigt som alkoholpolitiken i Norden har liberaliserats har den dominanta trenden i övriga Europa varit den diametralt motsatta.

detta fall inte alkoholpolitik utan *urbanisering* och *modernisering* som tagit sig uttryck på olika sätt. I Italien minskade alkoholkonsumtionen när befolkningen flyttade från den vinkonsumerande landsbygden till den torrare stadsmiljön. I Finland å andra sidan har samma flyttrörelse haft den motsatta effekten då befolkningen flyttat från den torra landsbygden till den fuktiga stadsmiljön. Visst har man även med alkoholpolitik i kunnat påverka alkoholkonsumtionen och dess utveckling, speciellt i Finland, men när det är fråga om så pass stora samhällsliga förändringsprocesser som urbanisering, så har enskilda åtgärder endast haft en marginell effekt på den pågående trenden.

Alkoholkonsumtion

I den offentliga debatten och i media får statistik om olika länders alkoholkonsumtion mycket utrymme. Konsumtionssiffror används för att jämföra länder med varandra och när det är fråga om statistik som ges ut av t.ex. WHO så används siffrorna ofta till att rangordna länder. Dessa rankinglistor får sedan stor mediauppmärksamhet och kan även användas felaktigt för att befrämja egna intressen. Uppgifter om alkoholkonsumtion kan nämligen förmedlas

butikers försäljning, eller lika mycket alkohol som samtliga Alkobutiker i Finland säljer på ett halvår.

Om vi höjer estimatet på alkoholinförseln så påverkas även den estniska statistiken, som beaktar turistinköpen och i slutskedet subtraherar utländska turisternas alkoholköp från det totala konsumtionsestimaten. Om man tror att införseln från Estland skulle vara dubbelt så stor som den officiella statistiken säger, så skulle totalkonsumtionen i Estland behöva minskas med över 8 liter per invånare på grund av att befolkningmängden i vårt södra grannland är endast en fjärdedel av Finlands befolkningmängd. Detta skulle snabbt leda till en situation där alkoholkonsumtio-

Enligt de officiella uppskattningarna var införseln till Finland 1,9 liter ren alkohol per vuxen invånare år 2014, vilket motsvarar ca 17 % av den totala alkoholkonsumtionen. En otrolig underskattning säger kritikerna men vid närmare eftertanke så inser man att det är fråga om en enorm mängd alkohol.

nen i Estland skulle vara så gott som obefintlig. Hur trovärdigt ett sådant scenario är kan var och en själv avgöra. I mina öron låter det dock inte särskilt övertygande och jag väljer nog att lita mer på den officiella statistiken än på människors intuition.

Avslutningsvis kan man konstatera att trots att kritiken gentemot alkoholpolitiska restriktioner ökat, speciellt under de senaste åren, finns det fortfarande stöd för en restriktiv alkoholpolitik. Några ytterligare skärpningar i alkoholpolitiken är dock knappast att förvänta trots att helhetsreformen av alkohollagstiftningen igen kommer upp på den politiska agendan. Förhoppningsvis får vi dock se en ny alkohollagstiftning träda i kraft under denna regeringsperiod, vilket är mer än man lyckades med under den förra.

Thomas Karlssons är doktor i socialpolitik. Texten baserar sig på Thomas Karlssons *lectio praecursoria* i november 2014 i ämnet socialpolitik vid Åbo Akademi i Vasa och har oavkortat publicerats i *Finsk tidskrift* (Karlsson, T. [2015] Nordisk alkoholpolitik i Europa. *Finsk tidskrift* 2:57–62)